

ระบบสมณศักดิ์กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

The honorific ranks and sangha administration in Thailandพระวิชาญ จูมครอง¹ เมชชัย ใจสำราญ² ก้องพิพัฒน์ กองคำ³ และ ดร. ชนาธิป ศรีโท⁴Phra Wichan Joomkrong¹ Meschai jaisamran² Kongpiphat konggam³ and Dr. Chanathip Sritho⁴

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, จังหวัดขอนแก่น

Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Khonkaen Province

¹wuttigo87@gmail.com

Received February 10, 2019; Revised March 2, 2019; Accepted May 14, 2019

บทคัดย่อ

สมณศักดิ์เป็นชื่อของเกียรติยศของพระสงฆ์ผู้ที่สร้างคุณความดีสร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติบ้านเมืองและเป็นพระสงฆ์ผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ดำรงไว้ซึ่ง ความดีงามเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม การที่พระสงฆ์ได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์จะบ่งบอกถึงภาระหน้าที่การปฏิบัติงานในทางคณะสงฆ์ไปในตัว ซึ่งเป็นความทับซ้อนระหว่างตำแหน่งของยศศักดิ์ที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งงานในทางปกครองคณะสงฆ์ การได้รับแต่งตั้งในยศศักดิ์จะได้รับการพิจารณาจากผลงานการทำงานและประโยชน์ที่สร้างให้กับประเทศชาติบ้านเมืองและพระเถระผู้ที่เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จะมีตำแหน่งหน้าที่กำหนดบทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งในการ ปฏิบัติงานนั้นๆ อาจจะเป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งโดยสมณศักดิ์หรือไม่ได้รับการแต่งตั้งดำรงสมณศักดิ์ก็ได้ เพราะสมณศักดิ์ถือเป็นของขวัญกำลังใจที่เป็นผลตอบแทนจากการปฏิบัติงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในช่วงรัฐบาล คสช. ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานคณะสงฆ์เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการปฏิบัติงานในคณะสงฆ์ จะพิจารณาจากศักยภาพและความสามารถเป็นหลักในการขอพระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์ จึงเกิดกระแสปัญหาภายในองค์กรสงฆ์ ในเรื่องการแต่งตั้งสมณศักดิ์ในห้วงเวลา ปีพ.ศ.2560-พ.ศ.2561 จึงอาจจะเป็นสาเหตุไม่มีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ปรากฏขึ้นแต่ทว่าการทำงานและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังคงดำเนินต่อไปตามปกติ จึงเป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานจะดำรงสมณศักดิ์หรือไม่ดำรงสมณศักดิ์ก็ตาม ก็สามารถบริหารงานของคณะสงฆ์ได้โดยมุ่งเน้นที่ผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพของการบริหารงานคณะสงฆ์เป็นหลัก

คำสำคัญ: สมณศักดิ์;บริหารกิจการคณะสงฆ์

Abstracts

Honorific ranks were named in honor of the monks who made goodness that benefits the country. In addition, the monks have the right path of practice, follow the disciplines of the Buddha, maintaining goodness and being a good model of society. The appointment of the monk indicates the duty and practice in the sangha group that sometimes overlaps between the honorific ranks and the position in Sangha administration. Honorific ranking is considered from the performance of the monk that benefits the country and the monk himself is worshipped by a large number of Buddhist disciples. The Sangha administration has positions to determine the role in the line of command. However, the operation of each work may appoint the one with honorific rank to operate. Honorific rank is, thus, considered to be a morale reward in the operation of Sangha administration. In the period of NCPO Government (National Council for Peace and Order), there are problems on Sangha administration that honorific ranking is considered from potentials and performance of each monk. This has caused currents of problems in Sangha organization in case of honorific ranking between 2017 and 2018. The honorific appointment has not, therefore, been taking place. However, the work of Sangha administration still continues as usual. It is clear in Sangha administration that the monk, with or without honorific ranking, can perform the duties by focusing on the effectiveness and efficiency of Sangha administration as the main principle.

Keywords : Honorific ranks, Sangha administration

บทนำ

สมณศักดิ์กับการปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กันมาแต่อดีตจะเห็นได้ว่าทางภาครัฐจะมีการเสนอรายชื่อพระภิกษุสงฆ์ผู้ที่มีความดีทำคุณให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองและมีชื่อเสียงด้านดีเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมเรื่อยมาจนถึงปลายรัชกาลที่ 9 จนถึงต้นรัชกาลที่ 10 เรื่องการนำเสนอและแต่งตั้งสมณศักดิ์พระภิกษุสงฆ์ได้เงียบหายไป ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อรัชกาลและการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองของประเทศไทยเกิดขึ้นพร้อมกันทำให้ความชัดเจนใดๆของการแต่งตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์ยังไม่มีขึ้นรวมถึงคณะกรรมการมหาเถรสมาคมถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยจึงไม่มีผู้ใดออกมากล่าวถึงการแต่งตั้งสมณศักดิ์

ประเทศไทยเกิดการทำรัฐประหารของของ คสช. โดยการนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ทำให้ชั่วคราวอำนาจทางการเมืองเปลี่ยนไปทำให้บรรยากาศการปกครองของสังคมไทย

ต้นตวืขึ้นอย่างอย่างต่อเนื่องและรัฐบาลประการขัดต่อการปฏิรูปองค์กรต่างๆให้เกิดความโปร่งใส ขอบธรรม ส่งผลต่อหน่วยงานและองค์กรอื่นๆมากมายรวมถึงองค์กรทางคณะสงฆ์ด้วย องค์กรสงฆ์เองได้รับผลจากใช้วาทกรรมการปฏิรูปด้วยเช่นกัน จนการวิพากษ์วิจารณ์จาก พระสงฆ์บางกลุ่มและป็นเหตุให้เกิดการชุมนุมขึ้น เช่นกรณีการเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2535 เพื่อถวายพระราชอำนาจคืนให้พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จากเดิมความตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2535 มาตรา 7 กล่าวคือเมื่อตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงให้เสนอผู้ที่มีอาวุโสโดยตำแหน่งหมายถึงการ ได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ก่อน ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช รวมถึงกรณีการจัดสรรงบประมาณ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญจนเป็นที่รู้จักกันในสังคมว่ากรณีเงินทอนวัดจนเป็นเหตุให้จับสึก พระมหาเถระหลายรูป ทั้งที่ดำรงตำแหน่งสำคัญระดับสูงในบริหารกิจการคณะสงฆ์ เรียกได้ว่า ทั้งเป็นพระยศสูงและตำแหน่งใหญ่ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยนั้นถูกมองว่าเกิดปัญหา มากมายจนเป็นกระแสวิจารณ์ในสังคมต่างขนานนา ทั้งภายในคือการรับตำแหน่งทางการปกครอง และตำแหน่งทางศักดินา

บทความนี้จะนำเสนอการวิเคราะห์ความสำคัญและความจำเป็นของระบบยศศักดิ์ พระสงฆ์ไทยต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้เห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างการมียศศักดิ์ ตำแหน่งของพระสงฆ์และการมีเพียงตำแหน่งในทางปกครองอันจะสามารถขับเคลื่อนให้การ บริหารจัดการคณะสงฆ์ให้มีความก้าวหน้าต่อไปได้หรือไม่อย่างไร โดยนำปรากฏการณ์ความ ขัดแย้งระหว่างพระภิกษุสงฆ์ต่อการแต่งตั้งถอดถอนพระสงฆ์ในอดีตที่ขยายวงกว้างในระดับชาติ มาประกอบการวิเคราะห์ ว่ามีผลดีหรือผลเสียมากน้อยอย่างไร และประเมินอนาคตการบริหาร กิจจากคณะสงฆ์ที่จะใช้ตำแหน่งการปกครองนำหรือจะใช้ตำแหน่งยศศักดิ์นำ ท้ายที่สุดก็จะ นำเสนอข้อเสนอแนะสิ่งที่ควรปรับปรุง เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยมีความ เจริญก้าวหน้ามั่นคงเท่าทันและสอดคล้องกับฝ่ายบ้านเมือง รวมถึงการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ไทยส่วนใหญ่ต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วย

สมณศักดิ์ของพระสงฆ์กับสังคมไทย

ในอดีตนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจะพบว่าประเทศไทยได้มีการแต่งตั้งสมณ ศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์เป็นต้นมา เห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะจารึกของพ่อขุน รามคำแหงมหาราชที่มีข้อมูลบ่งชี้ถึงการมีอยู่จริงของระบบสมณศักดิ์พระสงฆ์ เช่น ตำแหน่ง สังฆราช ปุครูที่รองจากสังฆราช หมายถึงพระครูเทียบได้กับตำแหน่งพระครูในปัจจุบันและพระ เถระพระมหาเถระ (พระมหาประเสริฐ วิริยะกุล. 2543.) จนถึงต้นรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาระบบ สมณศักดิ์ยังคงปรากฏในพระสงฆ์และปรากฏชัดเจนขึ้นมีระบบระเบียบมากขึ้นจากเดิม สมณ ศักดิ์ของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานทางพระพุทธศาสนา

เป็นอย่างมาก ประกอบกับโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ถูกสร้างขึ้นจากรัฐ โดยเลียนแบบการปกครองของบ้านเมือง กล่าวคือ ฝ่ายบ้านเมืองมีรัฐธรรมนูญเป็นตัวกำหนดรูปแบบโครงสร้างอำนาจการปกครองของประเทศ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและใช้อำนาจผ่านรัฐสภา และฝ่ายคณะสงฆ์จะมีโครงสร้างการปกครองเป็นลำดับชั้น นับแต่ตำแหน่งประมุขสงฆ์ คือ สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นโครงข่ายการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบมีตำแหน่งบริหารที่ชัดเจน

การแต่งตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์ในสมัยก่อนเป็นพระราชอำนาจในพระมหากษัตริย์เมื่อทรงเป็นที่แน่พระทัยแล้วว่าพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเหมาะสมที่ควรจะได้รับสมณศักดิ์ เป็นต้นว่า เป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติดีตามพระธรรมวินัยมีความรู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกสามารถปกครองหมู่สงฆ์ให้เรียบร้อยดีงามและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชนได้เป็นอย่างดี พระสงฆ์รูปนั้นก็จักได้รับพิจารณาในการพระราชทานสมณศักดิ์ เพื่อเป็นกำลังใจและเกียรตินในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ก็ทรงพระราชทานแก่พระสงฆ์รูปนั้น พระสงฆ์ในส่วนของภูมิภาคก็จะทรงพิจารณาผ่านทางกระทรวงธรรมการ และกระทรวงมหาดไทย เมื่อครั้งเริ่มแต่สมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เริ่มให้สิทธิสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้มีส่วนในการพิจารณาการแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์

พระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแต่งตั้งสมณศักดิ์เกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นยุคแห่งการปฏิรูปสงฆ์ไทยและสืบทอดมาถึงยุครัชกาลที่ 5 ประกอบการปรับปรุงบ้านเมืองฝ่ายอาณาจักรก็ได้รับการปรับปรุงการปกครอง จึงมีการตรากฎหมายพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม (คณินันต์ จันทบุตร.2528.) ภายใต้การเกิดขึ้นของพระราชบัญญัติทำให้การพิจารณาความดีความชอบในการให้สมณศักดิ์พระสงฆ์เป็นภาระของคณะสงฆ์เอง เพราะพระสงฆ์ย่อมมีความใกล้ชิดและทราบถึงความเหมาะสมของพระสงฆ์ด้วยกันได้ดี ทั้งนี้เว้นแต่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะเท่านั้นถือว่าเป็นตำแหน่งใหญ่ที่ทางราชการต้องพิจารณาร่วมด้วยว่าเห็นควรจะมอบให้แก่พระมหาเถระรูปใด

ชั้นยศสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

ที่	สมณศักดิ์	จำนวน
1	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก	1 พระองค์
2	สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ ชั้นสุพรรณบัฏ	8 รูป
3	พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ	20 รูป
4	พระราชาคณะชั้นธรรม	45 รูป
5	พระราชาคณะชั้นเทพ	86 รูป
6	พระราชาคณะชั้นราช	189 รูป
7	พระราชาคณะชั้นสามัญ * พระราชาคณะชั้นสามัญนี้ยังแบ่งเป็น 4 ฝ่าย คือ ชั้นสามัญ ที่เป็นเปรียญ ชั้นสามัญเทียบเปรียญ ชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนา และชั้นสามัญยก ซึ่งชั้นสามัญยกนี้ สมเด็จพระสังฆราชทรง แต่งตั้งเป็นกรณีพิเศษ	477 รูป
8	พระครูสัญญาบัตรชั้น ตริ-โท-เอก-พิเศษ * พระครูชั้นสัญญาบัตร * พระครูฐานานุกรม * พระครูชั้นประทวน	ไม่จำกัด จำนวน

ที่มา : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2559: เว็บไซต์)

คณะสงฆ์มีความสัมพันธ์กับภาครัฐเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน องค์การสงฆ์ได้รับงบประมาณการสนับสนุนและคุ้มครองจากภาครัฐในขณะเดียวกันภาครัฐก็พยายามสร้างความชอบธรรมจากองค์การสงฆ์เพื่อเรียกความนิยมจากประชาชนและมีการครอบงำผ่านกลไกสถาบันพระมหากษัตริย์โดยการแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่พระเถระผู้ใหญ่จนทำให้เกิดการยอมรับในระบบคุณค่าที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การสอบไล่เปรียญ การก่อสร้างศาสนสถาน เป็นต้น กลไกทางสมณศักดิ์จึงเป็นกลไกสำคัญที่ควบคุมคณะสงฆ์ไทย (วิทยา ดาบสีพาย. 2549)

รัฐบาลกับคณะสงฆ์ไทยจะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเป็นพลวัตรทางการปกครองที่ได้รับการพัฒนาควบคู่กันมากับทางบ้านเมืองอย่างแยกไม่ออก การปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การดูแลของอำนาจรัฐ ในฐานะผู้อุปถัมภ์ดูแลพระสงฆ์ในประเทศไทยนับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีการมอบสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์และการตรากฎหมายเพื่อบังคับใช้ในทางปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้นทิศทางของคณะสงฆ์จึงขึ้นอยู่กับภาครัฐเป็นผู้กำหนด(จักรพงษ์ เอี่ยมสอาด. 2554) ในขณะเดียวกันตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์จะมีศเป็นซ้อนอยู่ด้านในเป็นต้นว่า ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช จะทรงได้รับการสถาปนาจากพระเจ้าแผ่นดินและมีศศักดิ์สูงสุดในทางคณะสงฆ์และมีตำแหน่งสูงสุดคือประมุขของสงฆ์ไทย และมีคณะกรรมการมหาเถรสมาคมที่ถือว่าเป็นคณะกลุ่มสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์มีหน้าที่กำหนดนโยบายให้การปกครองสงฆ์ทั่วประเทศเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยและสอดคล้องกับการบริหารของรัฐบาลไทย

ช่วงหลายปีที่ผ่านมา เกิดกระแสการตั้งคำถามอย่างกว้างขวางถึงความผิดปกติในการทำงานขององค์กรสงฆ์ในหลายๆด้านอย่างต่อเนื่องและประทุร้อนแรงขึ้นในช่วงรัฐบาล คสช.ที่มีบางกลุ่มได้ตั้งประเด็นข้อสงสัยในความผิดปกติของพระสงฆ์และภายในองค์กรสงฆ์ยื่นหนังสือตรวจสอบต่าง ๆ นานา รวมถึงประเด็นที่ไม่มององค์กรใดเข้ามาตรวจสอบและสร้างความเคลือบแคลงใจต่อประชาชนมากพอสมควร อีกทั้งบริบทของสังคมแห่งชาวพุทธของไทย มองว่าองค์กรสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีฐานะสูงกว่าประชาชนทั่วไป มีระบบคุณธรรมที่ชัดเจนด้วยหลักการทางศาสนาครอบไว้ในตัวอยู่แล้ว จึงสมควรตรวจสอบได้อีกทั้งด้วยความเคารพศรัทธาที่ต่อพระสงฆ์เป็นหลายชั้นแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมทำให้องค์กรสงฆ์ลอยอยู่บนหลักแห่งคุณธรรมจนข้ามหลักการตรวจสอบไป แต่ก็อาจเป็นเพียงมุมมองของประชาชนทั่วไปเท่านั้นเพราะในมุมมองของนักวิชาการหลายท่านที่ให้ความสนใจในทางการคณะสงฆ์และวิพากษ์วิจารณ์อย่างชัดเจนในประเด็นระบบอุปถัมภ์ผ่านตำแหน่งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (โพสทูเดย์. 2559) หรือ ส.ศิวรักษ์ ผู้ก่อตั้งเสมสิกขาลัย เป็นผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์ถึงประเด็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มาโดยตลอดและได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ศาสนาพุทธกลายเป็นศาสนาแห่งทุนนิยม บริโภคนิยมไปเสียแล้ว พระสงฆ์ก็เข้าในศาสนาด้วยส่งเสริมการถวายเงินให้แก่พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์สูงๆ ไ่ระดับไปตามสมณศักดิ์และที่สำคัญไม่มีองค์กรใดตรวจสอบหรือแม้แต่การขอสมณศักดิ์หรือเลื่อนสมณศักดิ์ ก็ต้องมีการติดสินบนกันเป็นจำนวนมากยิ่งกว่าประชาชนธรรมดาทั่วไป และมองว่าสมณศักดิ์ไม่มีความจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ซึ่งเป็นระบบศักดินา ทั้งที่ระบบศักดินาของฝ่ายอาณาจักรถูกยกเลิกไปตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว เป็นต้น

สุรพศ ทวีศักดิ์ (สุรพศ ทวีศักดิ์. 2559) นักวิชาการอิสระด้านพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีประเด็นที่สำคัญ คือ การขึ้นสู่อำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์ถือว่ามีอาวุโสด้านสมณศักดิ์เป็นหลัก ทำให้พระสงฆ์ผู้น้อยที่มีความรู้ความสามารถไม่สามารถ

เข้าสู่ระบบบริหารทางการเมืองคณะสงฆ์ได้ และประเด็นการวิงวอนเรื่องขอสมณศักดิ์จ่ายเงินใต้โต๊ะทั้งที่เป็นข่าวและไม่เป็นข่าวที่ดูเหมือนจะกลายเป็นเรื่องปกติไปเสียแล้วในทางคณะสงฆ์

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นประเด็นที่สร้างความคลุมเครือต่อความรู้สึกของประชาชนเป็นอย่างมาก ที่สะท้อนถึงปัญหาการแต่งตั้งสมณศักดิ์สงฆ์หรือการวิงวอนในยศตำแหน่งสมณศักดิ์นั้นมียุติธรรมในสังคมสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะมีขึ้นในสังคมสงฆ์ที่จะทำความเสียหายต่อทางการเมืองคณะสงฆ์ ซึ่งในบางมิติของสังคมก็มองว่าเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการปฏิรูปแก้ไขเพื่อไม่เกิดความเสียหายต่อวงการคณะสงฆ์ในระยะยาวหรือแม้ในมุมมองทางวิชาการที่พยายามอธิบายถึงความเจเนอรัลระบบศักดินาที่เป็นตัวปัญหาในวงการคณะสงฆ์และขัดต่อระบบการบริหารประเทศในมิติของความเสมอภาคหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า โดยใช้หลักเหตุผลที่ว่า แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงสละฐานันดรจากเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์สู่สามัญชน แต่สังคมสงฆ์ไทยกลับเป็นสามัญชนที่จะมุ่งสู่ฐานันดรศักดิ์ ถึงแม้จะมีหลักวิธีการเคารพกันก็เคารพกันด้วยอายุกาลแห่งพรรษาเท่านั้นไม่สำคัญว่าจะมีอายุมากหรือน้อยและไม่จำเป็นว่าจะต้องมีสมณศักดิ์ยิ่งโตแต่อย่างไร

จากประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทย มีหลายทัศนะที่มองว่าสังคมไทยควรจะยกเลิกระบบสมณศักดิ์ ในขณะที่งานศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร.วัชรงามจิตตเจริญ ที่เป็นการพยายามตอบโจทย์คำถามของสังคมเกี่ยวกับระบบสมณศักดิ์ว่า โดยทั่วไปแล้วสมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ดีงามเพราะเป็นการยกย่องและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้สร้างคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและประเทศชาติ แต่ก็มีข้อเสียอยู่บ้างแต่เป็นข้อเสียที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ได้ ไม่มีความจำเป็นจะต้องถึงขั้นยกเลิก อีกทั้งด้วยระบบการปกครองคณะสงฆ์และการปกครองฝ่ายบ้านเมืองที่มีความเกี่ยวข้องผูกโยงสัมพันธ์กันระบบสมณศักดิ์และเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมไทย ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ให้ความสำคัญจึงควรปรับปรุงมากกว่าการยกเลิก ส่วนวิธีการปรับปรุงแก้ไขนั้นให้พระสงฆ์และคฤหัสถ์ร่วมกันเป็นผู้คิดสรรและป้องกันการวิงวอนหรือเล่นพรรคเล่นพวก ปรับการคุณสมบัติผู้จะได้รับสมณศักดิ์ให้กว้างและเป็นธรรมยิ่งขึ้น ไม่ยึดโยงเฉพาะตำแหน่งบริหารอย่างเดียว ควรครอบคลุมไปถึงพระสงฆ์ที่มีผลงานด้านอื่นๆ เช่น การศึกษา ให้ได้รับการพิจารณาด้วย (วัชร งามจิตตเจริญ, 2556)

จะกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์ไทยและระบบสมณศักดิ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและอิทธิพลที่จะส่งผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยตรงและทั้งทางอ้อมกล่าวคือ หากมีศตวรรษหนึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับตำแหน่งทางการเมืองการปกครอง ทำให้กลายเป็นผู้มีอำนาจวาสนา บารมี อันที่จะสามารถขึ้นเป็นข้าตายเป็นผู้ได้การปกครองได้อย่างง่ายดาย

Robert A. Dahl, 1975 (นภดล สุคนธวิท, 2539) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับอำนาจไว้ว่า อำนาจ หมายถึงความสามารถในการควบคุมคนอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามที่ตนปรารถนาและในส่วนของอิทธิพล คือ การแสดงออกถึงการใช้อำนาจ ซึ่งอิทธิพลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติ (Relation among actors) อันหมายถึงผู้กระทำหนึ่งสามารถ

สร้างแรงจูงใจให้หรือกระทำการใดให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งโดยปกติแล้วหากไม่มีแรงจูงใจใดผู้ปฏิบัติอื่นจะไม่ปฏิบัติตามที่ออกคำสั่งนั้นไป ในการใช้อิทธิพลจะต้องมีมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไปเพราะหากมีเพียงคนเดียวความสัมพันธ์ในการใช้อิทธิพลก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน อิทธิพลจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบุคคล องค์กร สมาคม รัฐ

Dahl ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของอำนาจและอิทธิพลเพื่อให้เกิดความชัดเจนเข้าใจง่ายและให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้อิทธิพล (influence) มากกว่าอำนาจ (power) และได้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจและอิทธิพลไม่ได้มีความแตกต่างกันเท่าไรนักและในอีกแง่มุมของความหมายสามารถใช้แทนกันได้ ซึ่งในการศึกษาของ Dahl จะให้ความสำคัญและใช้คำว่าอิทธิพล (influence) มากกว่าอำนาจ (power) ซึ่งเห็นว่าคนทั่วไปมักจะมีความเคยชินกับคำว่าอำนาจ เช่น การใช้อำนาจรัฐ อำนาจรัฐ จะไม่มีการกล่าวถึงอิทธิพลของรัฐและยังได้กล่าวรวมไปถึงอำนาจการบังคับบัญชา อำนาจการเงิน

สาเหตุปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการใช้อิทธิพลที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของผู้อื่นจะเกิดจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. การมีทรัพยากรทางการเมือง (political resources) ที่มากกว่าคนอื่น ๆ
2. หรือแม้ว่าการมีทรัพยากรทางการเมืองครอบครองที่เท่ากัน แต่หากใครสามารถการใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าอื่น อิทธิพลทางการเมืองก็จะมากตามมา
3. แม้ว่าการมีทรัพยากรทางการเมืองครอบครองที่เท่ากัน แต่มีบางคนที่มีความสามารถ ใช้ทรัพยากรที่ชำนาญกว่าทำให้เกิดประสิทธิภาพที่มากกว่าก็สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่น

การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีศักยภาพที่จะสามารถใช้ทรัพยากรในทางการเมืองได้มากกว่าและชำนาญกว่าย่อมส่งผลประโยชน์ทางการเมืองที่ตามมาด้วย ประเด็นของสาเหตุที่นำมาซึ่งการได้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองอย่างชำนาญและมากน้อยกว่ากันนั้นเกิดจากปัจจัยต่อไปนี้

1. ความแตกต่างทางเชื้อชาติ (genetic)
2. ความแตกต่างทางโอกาสที่จะได้รับการเรียนรู้ (lern)
3. ความแตกต่างในเรื่องของแรงจูงใจที่จะได้เรียนรู้ (insentive)

ปัจจัยที่สามารถมาเป็นตัวสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลหรือกลุ่มคนมีอำนาจและอิทธิพลเกิดจากสาเหตุหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น บุคลิกภาพ ฝีมือ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อถือของเพื่อนๆ ที่ร่วมกันมา ที่มีความนับถือและมีความสนิทใจ จนมีความมั่นใจว่าการได้รับคำแนะนำๆ นั้นมีความเป็นจริงสูงอย่างถูกต้อง หากเข้าขอรับการแนะนำก็จะสามารถเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้ บุคคลเช่นนี้ จะเป็นผู้ที่มีอำนาจ (power) และอาจจะกลายเป็นผู้ทรงอำนาจที่จะได้รับความเคารพนับถือมากกว่า ผู้ที่มีอำนาจในทางตำแหน่งงาน (authority) (นภดล สุคนธวิท, 2539)

ในแต่ละสังคมอำนาจรัฐจะถูกควบคุมครอบครองโดยคนกลุ่มน้อยเพียงไม่กี่กลุ่มคนที่เรียกว่า ชนชั้นนำ ทำให้การตัดสินใจการกำหนดนโยบายของรัฐในทุกระดับจะถูกครอบงำโดยคนกลุ่มน้อยทั้งสิ้น เพราะด้วยคนกลุ่มน้อยสามารถครอบครององค์หลักของสังคมและมีอำนาจครอบครองทรัพยากรอันเป็นฐานแห่งการมีอำนาจ จากนั้นคนกลุ่มน้อยหรือชนชั้นนำจะแต่ละฝ่ายจะมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงถึงกันอยู่ในสภาพการณ์ของสังคมสมัยใหม่ที่อยู่ภายใต้การครอบงำขององค์กร ชนชั้นนำเหล่านั้นจึงมีอำนาจเหนือคนอื่นในสังคมโดยทั้งหมด การใช้อำนาจที่มีอยู่นั้นกำหนดโครงสร้างทางสังคมและมีอิทธิพลเหนือนโยบายรัฐได้ไม่ยากรัฐในฐานะที่เป็นองค์กรสำคัญที่ผูกขาดอำนาจในการกำหนดนโยบายที่อยู่ภายใต้การกำหนดของชนชั้นนำทางการเมืองและระบบราชการ การผลักดันนโยบายของรัฐโดยอาศัยอำนาจที่มีอยู่ในสังคมรวมถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของชนชั้นนำในด้านระบบราชการ เศรษฐกิจและการเมือง จึงเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำสามารถกำหนดให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตนปรารถนาได้โดยง่าย การได้ประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติหรือกลุ่มชนชั้นนำจะได้รับประโยชน์หรือได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่ายขึ้นอยู่กับใช้อำนาจของรัฐที่มีอยู่ว่าจะกำหนดไปทิศทางใด (อนุสรณ์ ลีมนณี, 2542)

อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์นั้นจะเกิดขึ้นจากตำแหน่งการปกครองคือเจ้าคณะปกครองในระดับต่างๆ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส ล้วนแล้วแต่เป็นอำนาจที่ได้รับการรับรองในด้านกฎหมายคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และในความเป็นอำนาจนั้นจะแฝงไปด้วยอิทธิพลที่สร้างความยำเกรงให้แก่ผู้ใต้บัญชา หรือเรียกว่าพระเล็เกณน้อยเพราะในตัวอำนาจนั้นจะสามารถกำหนดความก้าวหน้าในตำแหน่งการงานและการเสนอชื่อแต่งตั้งสมณศักดิ์ ในที่นี้หมายถึง อำนาจอิทธิพลในทางปกครองของคณะสงฆ์และด้วยปัจจัยนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาในการปกครอง กล่าวคือ การแต่งตั้งตำแหน่งทางการปกครองการมอบตำแหน่งสมณศักดิ์ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อพระสงฆ์รูปนั้นๆ ที่ได้รับการแต่งตั้ง หากพระสงฆ์ผู้ที่ไม่มิมโนธรรมในจิตใจจะใช้ช่องทางดังกล่าวนี้แสวงหาผลประโยชน์เข้าหาตนเองผ่านกระบวนการต่างๆ หรือแม้ว่าพระสงฆ์ผู้มีอำนาจจะเป็นผู้ไม่ใช่ตำแหน่งและยศศักดิ์ของตนแสวงหาผลประโยชน์ พระสงฆ์ระดับล่างก็เสนอตัวมอบผลประโยชน์ให้พระเถระผู้ใหญ่ผ่านการถวายสักการะด้วยอามิสบูชาที่มีค่าราคาแพง พอนานเข้ากลับกลายเป็นตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์และยศศักดิ์ของพระสงฆ์ที่เดิมที่มีหน้าที่สร้างประโยชน์สุขต่อส่วนรวมกลับกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ของคนบางคน ทำให้คุณค่าและความศักดิ์สิทธิ์ของตำแหน่งและยศศักดิ์ที่ได้รับการพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินลดทอนทั้งส่งผลร้ายความเสียหายต่อองค์การปกครองคณะสงฆ์เป็นช่องว่างให้กลุ่มการเมืองและไม่หวังดีเข้าทำร้ายองค์การปกครองคณะสงฆ์ให้เสื่อมสลายไป ในทางตรงกันข้ามหากพระสงฆ์ผู้ได้รับตำแหน่งทางการปกครองหรือได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ชั้นสูงๆ ที่มีอำนาจวาสนาสามารถต่อรองกับกลไกโลกาภิวัตน์และมีประชาชนให้ความเคารพมากทำหน้าที่ของตนให้สงบเรียบร้อยถูกต้องตาม

หลักเกณฑ์และเจตนาการปกครองคณะสงฆ์ก็จะสามารถนำภาวความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นในทางคณะสงฆ์ ยามมีภัยคุมคามสามารถคุ้มครองแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ความเจริญก้าวหน้ามั่นคงในทางการคณะสงฆ์ไทยนั้นจะเจริญก้าวหน้าหรือเสื่อมสลายลงในสถานการณ์ปัจจุบันไม่ได้อยู่ที่พระสงฆ์ระดับล่าง แต่อยู่ที่พระสงฆ์ที่มีอำนาจในการปกครองที่เรียกว่าเจ้าคณะพระสังฆาธิการรวมถึงกรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งโดยตำแหน่งหน้าที่แล้วเป็นผู้ที่สามารถต่อรองกับภาครัฐได้อย่างถูกต้องชอบธรรมและถือว่าเป็นเกาะคุ้มกันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยให้มีความมั่นคงถาวรต่อไปได้ใช้อำนาจที่มีทำหน้าที่ให้สมบูรณ์และผลักดันเป็นกรอบนโยบายที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปลายรัชกาลที่ 9 และต้นรัชกาลที่ 10 โดยการบริหารประเทศของรัฐบาล คสช. นั้นการจะเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์การปกครองคณะสงฆ์ที่แปลกใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การโยกย้ายปลดตำแหน่งเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับสูงและความเจียบหายของการพระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์ แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นคือแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยยังคงสามารถดำเนินไปตามปกติคงสภาพที่มีอยู่ให้เป็นไปตามกรอบกำหนดของทางภาครัฐ ทำให้เห็นว่าแม้จะไม่มี การแต่งตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์แต่การปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังสามารถดำเนินต่อไปได้ ดังที่ทราบว่าระบบสมณศักดิ์นั้นเป็นยศศักดิ์ที่เชิดชูคุณความดีของพระสงฆ์ผู้ที่ทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์เพื่อประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ส่วนตำแหน่งการปกครองเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่ได้รับการคัดเลือกจากพระเถระผู้ใหญ่ที่เล็งเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมีคุณธรรมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยหากจะพิจารณาตามหลักแนวคิดเรื่องอำนาจและอิทธิพลนั้น การที่พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่โดยชอบประกอบไปด้วยคุณธรรมอย่างตรงไปตรงมาเคารพและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็สามารถสร้างอำนาจความเชื่อถือและอิทธิพลความยำเกรงได้เช่นกันและถือว่าเป็นอำนาจที่ขอบเกิดขึ้นจากพฤติกรรมความดีของตนเองจะมียศศักดิ์หรือไม่ก็ยังคงเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสของพระสงฆ์สามารถและพุทธศาสนิกชนได้เช่นกัน

ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทยนั้นเป็นระเบียบประเพณีปฏิบัติที่พระมหากษัตริย์ทรงพระมีพระราชศรัทธาต่อพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและเป็นผู้ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองทรงเชิดชูให้เป็นที่ประจักษ์ถึงการสร้างความดีเรียกว่าเป็นการสร้างตัวแบบแห่งความดีให้เกิดขึ้นประเทศชาติบ้านเมือง แต่เมื่อการปกครองประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการกำหนดนโยบายการบริหารประเทศได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเพื่อหวังจุดประสงค์คือความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงของชาติบ้านเมือง พระสงฆ์ถือว่าเป็นหน่วยความสำคัญอย่างหนึ่งที่จะสามารถรโรจใจจิตใจประชาชนให้ความเคารพรักทั้งสามสถาบันคือ ชาติ พระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์ประกอบกับสังคมไทยเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมความเป็นอยู่การดำรงชีวิตต่างๆจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ทั้งหมด นั้นหมายถึงความสำคัญที่ทางภาครัฐเห็นความสำคัญและกำหนดบทบาทหน้าที่ที่พระสงฆ์ขึ้นเพื่อให้บริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเรียบร้อยดีงาม

ปัญหาที่คณะสงฆ์ควรปรับเปลี่ยนแก้ไขคือกำหนดระเบียบการดำรงตำแหน่งทางการปกครองขึ้นมาให้ชัดเจนสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่ไม่ใช้ระบบการพิจารณาผ่านดุลยพินิจมาแทรกแซงใช้ความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ในด้านต่างๆ และสร้างความเข้าใจให้พระเถระผู้ใหญ่ต่อการให้โอกาสพระสงฆ์ที่มีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญชำนาญในศาสตร์การทำงานอย่างแท้จริง โดยที่ไม่ต้องกำหนดว่าอายุน้อยหรืออายุมากพรรษาน้อยหรือพรรษามากให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งทางการปกครอง หากได้ผู้ที่มีความวิสัยทัศน์ดีความสามารถดีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ก็มีโอกาสก้าวหน้าเท่าโลกแห่งความเป็นสมัยใหม่ได้และนั่นคือความมั่นคงและความก้าวหน้าขององค์กรสงฆ์อย่างแท้จริง หากการดำเนินการวิสัยทัศน์การบริหารเปลี่ยนแปลงมาถึงนี้ เรื่องการจะมีหรือไม่มีสมณศักดิ์จะไม่ใช่มีความสำคัญเท่าผลของการทำงานใดๆ และปัญหาเรื่องการวิ่งเต้นปัญหาการแทรกแซงการแต่งตั้งสมณศักดิ์จะไม่มีในโครงสร้างการทำงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แต่อย่างใด หรือหากจะคงไว้ในระบบสมณศักดิ์ก็ควรจะให้คณะสงฆ์กำหนดระเบียบการได้รับสมณศักดิ์ขึ้นมาอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมที่จะกำหนดคุณสมบัติต่างๆ ผ่านผลงานหรือเหตุปัจจัยอื่นให้เป็นไปตามขอบธรรมดิงตามเป้าหมายคือความก้าวหน้าขององค์กร ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ต่อบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

บทสรุป

กล่าวโดยย่อแล้วหากมุ่งหวังความเจริญก้าวหน้าในการทำงานการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ล้มเลิกระบบความคิดแบบดั้งเดิมที่ผูกติดความเป็นอาวุโสทั้งที่กายภาพการทำงานอ่อนกำลังลง แล้วควรให้ความสำคัญของคนที่มีความสามารถในการทำงานอย่างแท้จริง ไม่ใช่การยึดถืออายุเป็นเกณฑ์ในการทำงานเพียงอย่างเดียว หากจะยึดอายุเป็นเกณฑ์พระเถระผู้ใหญ่ควรเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาที่ดีให้คงไว้เป็นที่ปรึกษาทำงาน เปิดโอกาสและสนับสนุนส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ที่มีความสามารถมีศักยภาพได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- คณินันต์ จันทบุตร. (2528). *การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ.2477-2548*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จักรพงษ์ เอี่ยมสะอาด. (2554). *การเมืองกับพระภิกษุสงฆ์: กรณีพระพิมลธรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- นภดล สุคนธวิท. (2539). *พรรคการเมืองไทยกับการเมืองท้องถิ่น: ผลประโยชน์และฐานอำนาจ*.
วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาประเสริฐ วิริยะกุล. (2543). *การวิเคราะห์ราชทินนามพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์*
ภาค 10. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิทยา ดาบสีพาย. (2549). *รัฐกับการปกครองสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณีการปฏิรูปการบริหาร*
องค์กรสงฆ์ พ.ศ.2505 ถึงปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2559). “ปัญหาเรื่องนิกายและการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช”, บทความ
ประชาไทย.สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม, 2560.
<https://prachatai.com/journal/2016/01/63518>.
- โพสทูเดย์. (2559). “ส.ศิริรักษ์พระผู้ใหญ่ฉาวไม่แพ้เณรคำ”,บทความสัมภาษณ์พิเศษ. สืบค้น
เมื่อ 19 สิงหาคม, 2560. <http://www.posttoday.com/analysis/report/234571>.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2556). *รายงานวิจัยสมณศักดิ์: ข้อดีและปัญหา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2542). *รัฐ สังคมและการเปลี่ยนแปลง การพิจารณาในเชิงอำนาจนโยบาย*
และเครือข่ายความสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: เดือนตุลาคม.